

Costermonument in de Haarlemmerhout

Inhoud

1	Locatie	1
2	Afbeeldingen	2
3	Inleiding	5
4	Ontstaan van het monument	5
5	Beschrijving van het monument (inclusief detailfoto's)	5
5.1	Westzijde	7
5.2	Noordzijde	8
5.3	Oostzijde	9
5.4	Zuidzijde	9
6	Noodtoestand!	10
7	Esthetiek, de publieke opinie en de persoonlijke mening t.a.v. het monument	10
8	Bibliografie uitgebreid	12

1 Locatie

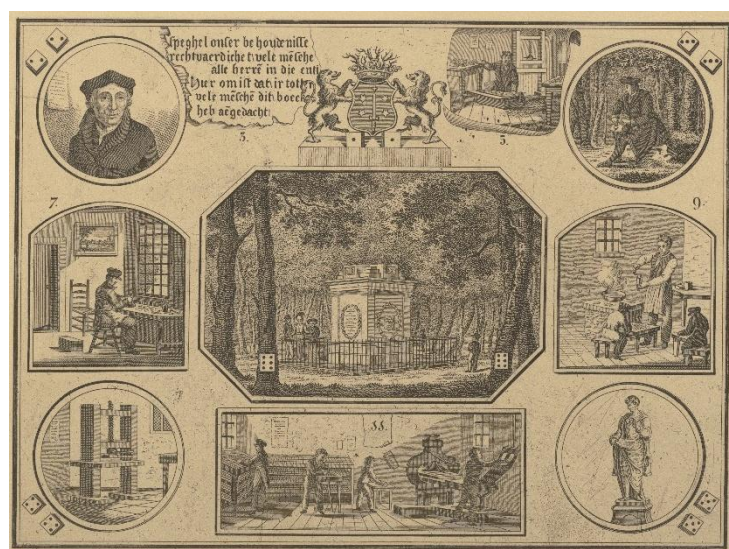
Noord-Hollands archief ; Uitsnede van kaart NL-HlmNHA_560_2105 ; Falkplan ; 1977 ; Plattegrond van Haarlem. Het noorden ligt bovenaan.

● Costermonument

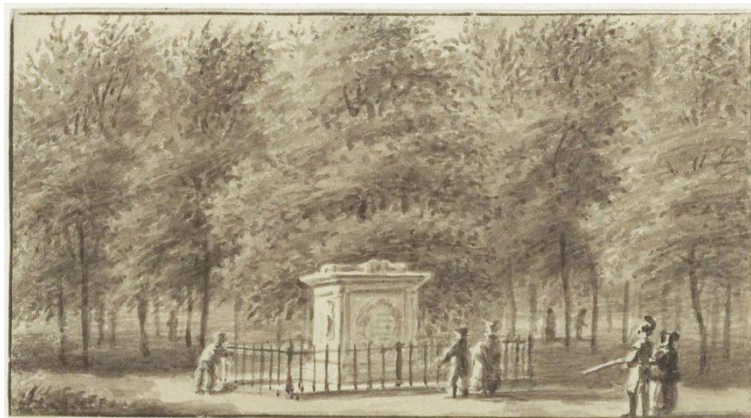
2 Afbeeldingen

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 41859. Maker: H. Spilman. Datum: 1763. Sterrebos of de zogenaamde "achthoek" in de Haarlemmerhout bij de hoek tussen de Spanjaardslaan en de Fonteinlaan. Op de achtergrond waarschijnlijk de bebouwing aan de Wagenweg. Dit is het voormalige Hobbelde veld. De boom met zitbanken in het midden is de plek waar in 1823 het Costermonument zou verschijnen. Op plattegronden van de Haarlemmerhout uit 1799 en 1809 staat deze boom nog aangegeven.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 480 historieprenten van de Provinciale Atlas Noord-Holland, Inventarisnummer 462. Maker: J.E. Marcus. Datum: 1821-1822. Prent bestaande uit 10 kleinere prentjes ter gelegenheid van het vierde eeuwfeest voor L.J. Coster, de vermeende uitvinder van de boekdrukkunst. In het midden een gedenksteen. Er omheen taferelen die met het leven van Coster te maken hebben.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 41400. Maker: J. Reekers. Datum: 1823. Costermonument in de Haarlemmerhout

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 44144. Maker: C.C.A. Last. Datum: 1856. Gegevens cataloguskaartje: Costerfeest een, onthulling van het standbeeld op de Grote Markt 1856. "De Grootte Markt na de onthulling".

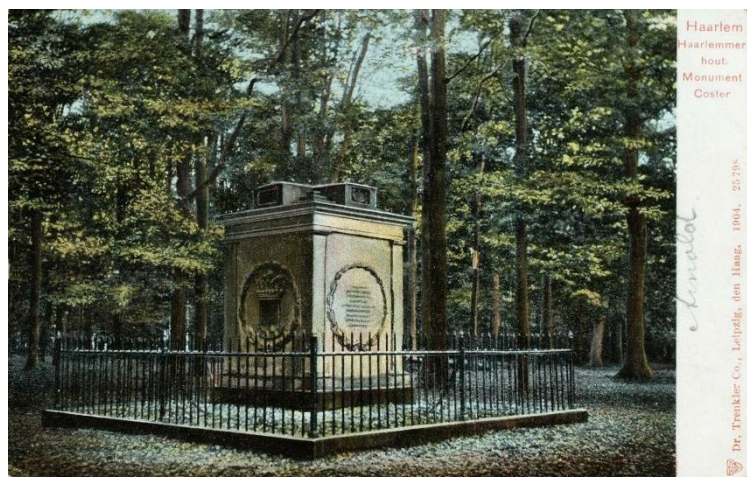
Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 41728. Maker: H.W. Last. Datum: 1856. Volksspelen voor het Paviljoen in het kader van de Costerfeesten

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 41401. Maker: ? Datum: 1858. Bezoek aan den Gedenksteen in den Hout. Deze anonieme prent verscheen als illustratie in: Gedenkboek der Costers-feesten van 15,16 en 17 juli 1856/ door J.J.F. Noordziek.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1334 van de Historische Vereniging Haarlem te Haarlem, Inventarisnummer 1697. Datum: 1895. Monument L.J. Coster.-In Den Hout

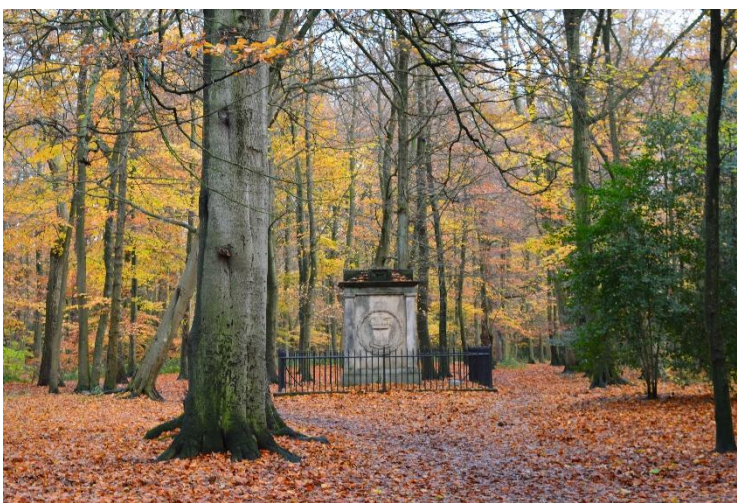
Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1094 prentbriefkaarten van Lou Braakman te Haarlem, Inventarisnummer 2418. Uitgever: dr. Trenkler Co. Leipzig. Datum: 1904. Monument van Coster met de stempel 1906

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1478 foto's en negatieven van Fotopersbureau De Boer te Haarlem, Inventarisnummer 4862. Maker: C. de Boer. Datum: 1948. Het Laurens Jansz. Costermonument in de Haarlemmerhout

DSC_0155 ; AV ; 23-1-2016 ; Haarlem, Haarlemmerhout, westzijde van het Costermonument

DSC_00010922 ; AV ; 24-11-2017 ; Haarlem, Haarlemmerhout, gezicht richting oost op het Costermonument

DSC_00039702 ; AV ; 5-6-2025 ; Haarlem, Haarlemmerhout, Costermonument

DSC_00039703 ; AV ; 5-6-2025 ; Haarlem, Haarlemmerhout, Costermonument van de andere zijde als op de foto links.

In het onderdeel "Beschrijving van het monument" vindt u de nodige detailfoto's met toelichting.

3 Inleiding

Bij het Costermonument in de Haarlemmerhout hebben wij mijns inziens te maken met één van de meest merkwaardige herdenkingsmonumenten in de stad, wellicht Nederland? Om te beginnen lijkt het monument in twee eeuwen tijd geen millimeter veranderd. En dat terwijl de meeste zaken in zo'n tijdsspanne flinke veranderingen ondergaan. Als "bewijs" hiervan heb ik wat afbeeldingen in de loop der eeuwen bijeen gebracht. Totaal onaangedaan door de tijd staat het (mede door de restauratie in de jaren 50?) in de Haarlemmerhout. De sfeer moet eigenlijk van de omgeving van het monument komen. Persoonlijk vind ik, dat het monument een kille en sombere onverwoestbaarheid symboliseert. Hoe kan zo'n somberheid een eerbewijs zijn aan een in die tijd nog belangrijk geachte persoon? In dit wat negatieve oordeel blij ik bepaald niet alleen te staan. Wat kan de motivatie en inspiratie van de ontwerper J.D. Zocher geweest zijn? Dit was toch een ontwerper die een grote hoeveelheid zeer gewaardeerde parken in Nederland geschapen heeft. En dan hebben we het nog niet eens gehad over de plek waar het staat. Gezien de legende, dat de heer Coster in de Haarlemmerhout zijn boekdrukkunst uitgevonden zou hebben, lijkt de Haarlemmerhout een logische plaats. Maar waarom een nauwelijks vindbare achterafplek?

4 Ontstaan van het monument

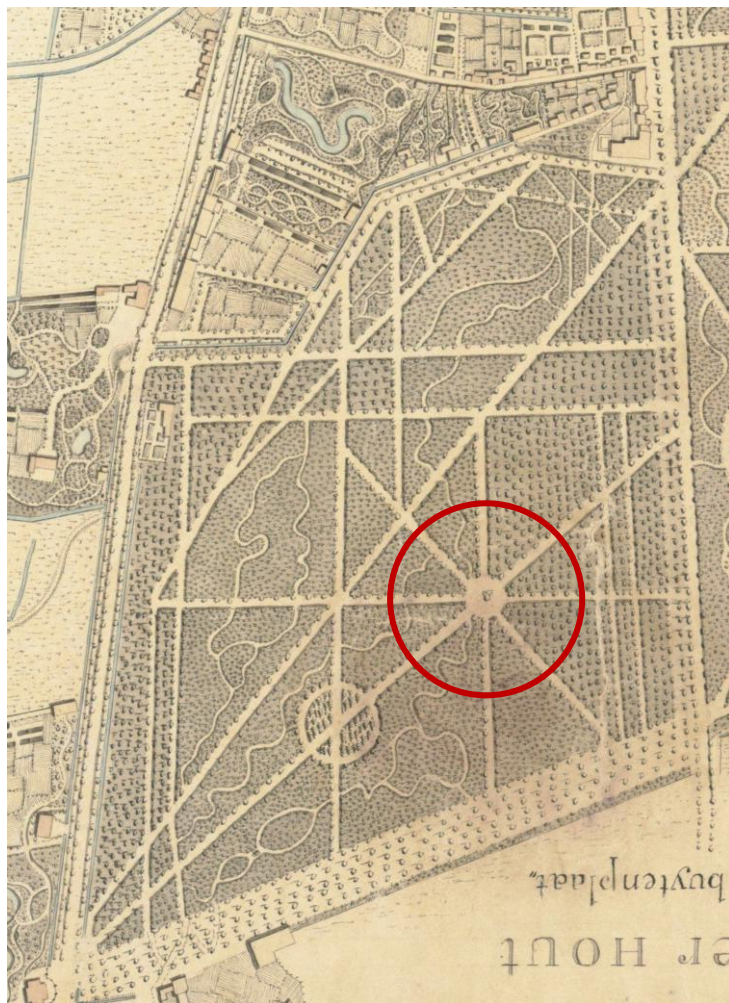
Ter ere van het 400-jarig bestaan van de uitvinding van de boekdrukkunst door Laurens Janszoon Coster heeft het Haarlemse gemeentebestuur op 11 juli 1823 het Costermonument in de Haarlemmerhout geplaatst. Met een toespraak van de burgemeester David Hoeufft en onder het lossen van geschut werd het monument onthuld.

In die tijd was men er nog van overtuigd, dat Laurens Janszoon Coster de uitvinder van de boekdrukkunst was. Later bleek dat anders te liggen en bleek er ook gerommeld te zijn met onderzoeksgegevens. Nu schrijft men de uitvinding van de boekdrukkunst toe aan de Duitse Gutenberg, alhoewel de Chinezen nog 1000 jaar eerder waren.

5 Beschrijving van het monument (inclusief detailfoto's)

Vandaag de dag lijkt de locatie van het Costermonument niet erg logisch. Maar als je in het verleden duikt, wordt het toch een heel ander verhaal. In het Haarlems Dagblad van 31 januari 1941 wordt aangehaald waarom dat Costermonument nu juist op die plek staat: in de tijd van de plaatsing van het monument was het een der drukst bezochte gedeeltes van de Haarlemmerhout. Het was de zogenaamde Achthoek, waar stersgewijs acht lanen samenkamen. Het Costermonument werd in het midden geplaatst. Het kon dus niemand ontgaan. Maar door de reorganisatie van de Haarlemmerhout in de jaren 1827/1828 is er een geheel andere situatie ontstaan. Zie onderstaande kaartfragmenten.

De locatie van het Costermonument wordt met een rode cirkel aangegeven. Links de situatie vóór de plaatsing van het Costermonument in 1823 en rechts de situatie vanaf 1827/1828

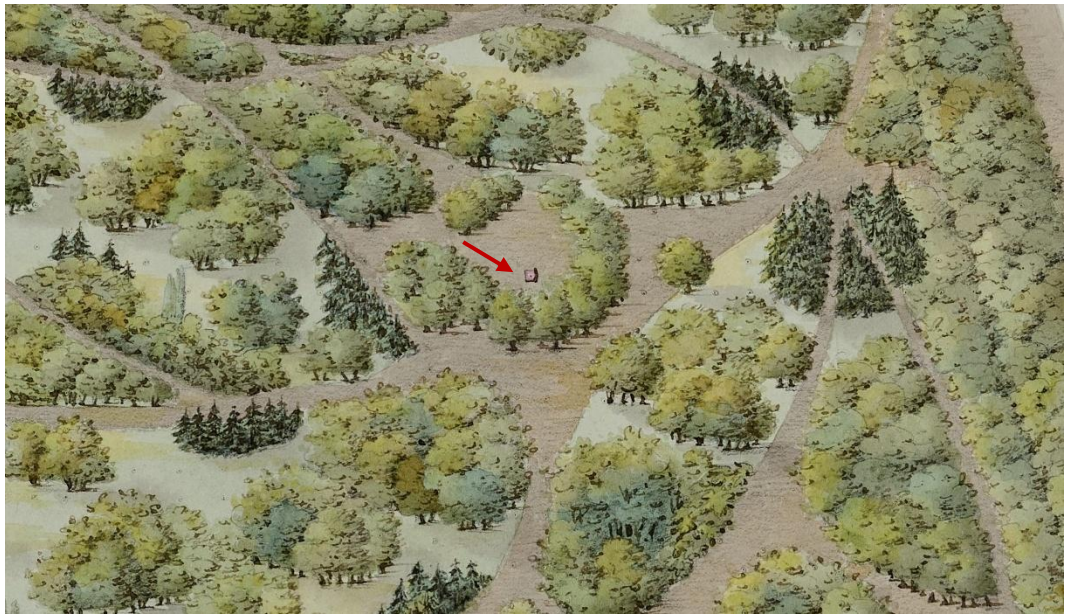
Noord-Hollands archief, uitsnede van kaart van de Haarlemmerhout met aangrenzende buitenplaatsen en tuinen, Collectie 1100 van gemeente Haarlem, inventarisatienummer 52312 ; makers: G.J. le Fevre de Montigny, C.C. van Hooff ; datum: 1799. Het noorden ligt bovenaan

Noord-Hollandsarchief, uitsnede van kaart van de Haarlemmerhout naar de laatste aanleg van J.D. Zocher, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 52113 ; makers: W.C. van Baarsel, P.N. Tuyn, F.J. Nautz. Datum: 1837. Het noorden ligt boven. Hopelijk blijft een

Daarnaast was het de tijd van de romantiek. Het was de tijd van o.a. het gevoel, uitersten van emoties, sfeer, natuur in zijn schoonheid maar ook in zijn gewelddadige vorm, het schilderachtige, dit in tegenstelling tot de voorgaande periode waarin het meer om de rede en het verstand ging. In de romantiek, en ook wel in de periode daaraan voorafgaand, werden parken en tuinen gedecoreerd met zogenaamde folies (fantasiebouwsels met beperkte gebruiksfunctie), beelden en monumenten. De Haarlemmerhout kon niet achterblijven! De eerste afbeelding van dit artikel geeft de boom met de zitbanken weer, die oorspronkelijk stond op de plek van het latere Costermonument.

Onderstaand kaartfragment (Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 52204. Maker: J.D. Zocher. Datum: 1827. Ontwerp voor een nieuwe aanleg en inrichting van de Haarlemmerhout. Het oosten ligt boven) van het ontwerpplan voor de Haarlemmerhout van de J.D. Zocher uit 1827 laat zien hoe hij het Costermonument in zijn nieuwe omgeving op wilde laten gaan. De rode pijl wijst het Costermonument aan. Wellicht ten overvloede: bij de restauratie van het monument in 1953 bleek na verwijdering van de zandstenen buitenplaten de rest van het monument uit massief baksteen te bestaan. Het ligt niet erg voor de hand, dat bij de reorganisatie van de Haarlemmerhout in 1827/1828 het monument verplaatst is.

Velen zien het monument als een tombe of een voetstuk/sokkel, waarvan het beeld ontbreekt. Het verbeeldt echter een kubusvormig letterstempel, zoals men dat vroeger gebruikte om boeken te drukken. Het omringende hekwerk op een stenen rand maakt deel uit van het kunstwerk. Hierdoor blijft het publiek op gepaste afstand en wordt het “voetstuk” op een voetstuk geplaatst om het zo maar eens te zeggen.

Naast een toelichtende tekst is er de nodige symboliek in de decoratie verwerkt. Of de kransen op de vier zijden nog een bepaalde betekenis hebben weet ik niet. De toelichtende tekst op de grote zijden van de kubus is er in het Nederlands en in de Latijnse vertaling ervan. Daarnaast vindt men op de grote zijden nog het stadswapen van Haarlem en nog het wapen van Lourens Janszoon Coster. Verschillende bronnen melden, dat het om een speciaal ontworpen erewapen gaat, maar het blijkt een wapen te zijn van de schepen Lourens Janszoon Coster, die het gebruikte voor de bezegeling van diverse stukken. Opmerking: in de archieven komt men verschillende Costers tegen, alleen niet de juiste! In de toppen van de dekplaat vindt men op de vier zijden vier verschillende zinnebeelden. Een en ander wordt toegelicht bij de foto's van de vier verschillende zijden hieronder:

5.1 Westzijde

DSC_00039947 ; AV ; 10-9-2025

DSC_00039948 ; AV ; 10-9-2025

Op de foto linksboven heeft men een overzicht van de westzijde. Hierboven staat het stadswapen van de stad Haarlem vermeld en links een olielamp op de dekplaat als symbool van de verlichting

DSC_00039949 ; AV ; 10-9-2025

5.2 Noordzijde

DSC_00039950 ; AV ; 10-9-2025

DSC_00039951 ; AV ; 10-9-2025

Op de foto linksboven heeft men een overzicht van de noordzijde. Op de foto hierboven staat onderstaande tekst:

TER EERE VAN
LOURENS JANSZON
KOSTER
UITVINDER
DER
BOEKDRUKKUNST
DOOR
BURGEMEESTEREN
EN
RADEN DER STAD HAARLEM
OP HET VIERDE EEUWGETYDE
MDCCCXXIII

DSC_000390952 ; AV ; 10-9-2025 : Op de foto boven staat op de dekplaat een gevleugelde A als verwijzing naar de uitvinding van de boekdrukunst met beweegbare letters

5.3 Oostzijde

DSC_00039953 ; AV ; 10-9-2025

DSC_00039954 ; AV ; 10-9-2025

Op de foto linksboven heeft men een overzicht van de oostzijde. Volgens bron (Nederlandsche_Staatscourant, 1823) geeft deze zijde het wapen van Lourens Janszoon Coster weer. Het gaat hierbij om het wapen, dat hij als schepen gebruikt heeft voor het bezegelen van diverse stukken. Zie bovenstaande foto. (Eigen opmerking: in de archieven komt men verschillende Costers tegen, maar alleen niet de juiste Coster!) Het dier lijkt erg veel op de Hollandse leeuw, maar de overige objecten zijn mij een raadsel. Op de foto links ziet men op de dekplaat een beukentak als symbool van het voorwerp, waaruit de eerste letter gesneden werd.

DSC_00039955 ; AV ; 10-9-2025

5.4 Zuidzijde

DSC_00039956 ; AV ; 10-9-2025

DSC_00039957 ; AV ; 10-9-2025

Op de foto linksboven ziet men een overzicht van de zuidzijde. De foto hierboven geeft de hiervoor genoemde Nederlandse tekst in het Latijn weer. Op de foto links ziet men een cirkelslang, die verwijst naar de eeuwige eer en roem die deze uitvinding Haarlem en Coster gebracht heeft.

DSC_00039958 ; AV ; 10-9-2025

6 Noodtoestand!

In 1951 verkeerde het monument al geruime tijd in desolate toestand. De Historische Vereniging Haarlem wilde een bedrag ter beschikking stellen voor het herstel van het monument. Maar de gemeente was niet bij machte het resterende bedrag te betalen, zodat de slechte toestand voortduurde. In 1953 is het dan eindelijk hersteld, nadat o.a. de Historische Vereniging Haarlem daarom gevraagd had en een voor die tijd aanzienlijk bedrag hiervoor toegezegd had (f 350).

De heer Proper uit de gemeenteraad was faliekant tegen de restauratie van het monument. Hij noemde die steenklomp de naam Coster onwaardig. De betrokken wethouder gaf hem er gelijk in dat de steenklomp bepaald niet fraai is, maar dat toch talloze Haarlemmers op behoud gesteld waren. De meerderheid van de raad dacht daar ook zo over. De dekplaat van het monument werd door een takelwagen verwijderd. Op die plaat stonden de namen van de architect Zocher en steenhouwer Douglas, evenals het bouwjaar: 1824. Dat is nogal vreemd, omdat iedereen weet dat het monument in 1823 geplaatst is. De schade was ontstaan door lekkage. De zandstenen platen waren niet met specie aan het massieve bakstenen binnenste bevestigd, maar door middel van een aantal ankers, die geheel versleten waren. Het binnenste werd vervangen door een dikke bakstenen wand, die geheel met beton werd volgestort. De natuurstenen platen werden met een twintigtal nieuwe ankers aan het nieuwe binnenste bevestigd waarbij men het lekkageprobleem ging oplossen. Op advies van monumentenzorg werden de natuurstenen platen niet blank geschuurd. Het omringende hekwerk werd van de roest ontdaan en opnieuw geschilderd. Het herstel kon plaatsvinden door een door de gemeenteraad beschikbaar gesteld bedrag met de zeer gewaardeerde steun van de Vereniging Haarlem.

7 Esthetiek, de publieke opinie en de persoonlijke mening t.a.v. het monument

Ooit moet men het Costermonument gewaardeerd hebben. Men gaat toch niet iets bouwen, wat afschuwelijk gevonden wordt? Tijdens de plaatsing van het monument in 1823 werd nog naar de ontwerper J.D. Zocher verwezen als “den kundigen en smaakvollen Haarlemsche Architect J.D. Zocher”. Hierbij wil ik toch aanhalen, dat drie generaties van de familie Zocher in zo’n 100 jaar tijd een paar honderd nog steeds zeer gewaardeerde parken, tuinen en buitenplaatsen ontworpen hebben. Iedereen maakt toch wel eens een misser, nietwaar? Wat ze er zelf van vonden, zal wel nooit te achterhalen zijn. De familie Zocher legde sowieso heel weinig vast en de bedrijfsarchieven zijn in vlammen opgegaan.

Hoeveel mensen het Costermonument in de loop der tijden positief of negatief beoordeeld hebben, is niet bekend. Maar de volgende meningen spreken toch boekdelen:

In 1844 vond de dichter J.A. Van Eeden het een vreselijk dik gevaarte en smakeloos opgetrokken. Zoiets trok toch geen mensen en waarom staat er geen naald of beeld op het monument?

In 1887 werd in het Haarlemsch Advertentieblad de mogelijkheid al aangehaald, dat niet de heer Coster, maar de Duitse Gutenberg de uitvinder van de boekdrukkunst was. Een enkeling vond, dat het Costermonument in Den Hout wel opgeruimd kon worden. Verwezen werd naar het monument en het hekwerk er omheen, waarbinnen de gewone voorraad “steen en andere projectielen” ligt, waarmee de “Haarlemsche jeugd” het monument “versiert”.

In 1897 blijken er twee grieven van Haarlemmers in hun Haarlemmerhout te zijn. Eentje ervan betreft het Costermonument in de zogenaamde achthoek. Men vindt het een lelijk monument. Er wordt ook opgemerkt, dat het niet zo makkelijk zal zijn om deze wanstaltige steenklomp te verwijderen.

In 1906 werd in een verslag van een reis in de regio Luik verwezen naar het Costermonument. In Spa kwam men voor de Hertogin d'Orleans een gedenksteen tegen, die net zo lelijk was als het Costermonument in de Haarlemmerhout.

In het Haarlems Dagblad van 31 januari 1941 wordt aangehaald, dat als passanten van het Costermonument opmerken, dat het ding toch eigenlijk foeilelijk is, dat ze dan toch gelijk hebben. Het wordt beschouwd als één der plaatselijke lelijkerds en als het een keer gesloopt wordt zal niemand er een traan om laten. Ook wordt aangehaald, waarop dat Costermonument nu juist op die plek staat: in de tijd van de plaatsing van het monument was het een der drukst bezochte gedeeltes van de Haarlemmerhout. Het was de zogenaamde Achthoek, waar stersgewijs acht lanen samenkwamen. Het Costermonument werd in het midden geplaatst. Het kon dus niemand ontgaan. Ook werd de dichter J.A. Van Eeden aangehaald, die in 1844 in een gedicht het monument als een tombe en smakeloos dik gevaarte omschreef. Velen vroegen zich af, waarom er geen beeld bovenop stond. Tijdens de reorganisatie van de Haarlemmerhout in 1827/1828 is de Achthoek verdwenen en vervangen door de huidige bomen en bosjes. Jacob van Lennep, evenals vele anderen, omschreef indertijd het monument in Den Hout als een peperbus.

In 1949 had het gemeentebestuur nog het idee het Costermonument te vervangen door het Hildebrandmonument. Dit is niet doorgegaan. Blijkbaar hechtten het gemeentebestuur, de schoonheidscommissie en de landschapsadviseur van de gemeente niet veel waarde aan het Costermonument. In een gemeenteraadsvergadering over dit voorstel van het gemeentebestuur noemde de ene politicus het een lelijk monument, terwijl een andere politicus aangaf het vanuit het oogpunt van geschiedenis toch wel te betreuren, ook al had de jeugd het monument nogal beschadigd. Herstel zou toch nodig zijn.

In de loop der tijd is de mening toch iets veranderd: In 1950 mensen waren er mensen, die er een zekere vertedering voor voelden. Het was een trefpunt voor de jeugd, een oriëntatiepunt in de Haarlemmerhout en bovendien zweefde er toch een mysterie omheen. Het leek wel een soort meteoriet die in het bos neergeploft was. Op 27 november 1969 is het zowaar een rijksmonument geworden met Monumentnummer 19197. Het is volgens de historische gegevens en de gegevens in het monumentenregister in 1823 geplaatst, maar op de dekplaat van het monument staat het jaartal 1824.

In 1984 vond de vroegere stadsarchivaris de heer Temminck het maar “een graftombe of voetstuk zonder beeld, dat van de boekdrukunst maar een doodse en sombere indruk geeft”.

Velen werden getroffen door de “onafheid” van het monument. Sprekers en dichters hebben een verhaal gesponnen rond het kale monument. Lennart Nijgh schreef in 1964 een eigen verzonden legende over het waarom van de kaalheid. De zangeres Coby Schreijer zette dit om in een ballade. Ook de dichter Harry Prenen maakte een verhaal hierover.

Persoonlijk vind ik het Costermonument ook een kil en ietwat naargeestig geheel. Het monument dateert uit de tijd van de romantiek, waarin sfeer en gevoel belangrijk zijn. Het monument met zijn omgeving roept toch een sfeer van melancholie, een beetje geheimzinnigheid en droefheid op. Ik vraag me alleen af of de ontwerper J.D. Zocher deze “naargeestigheid” bewust nagestreefd heeft, immers oorspronkelijk stond het monument in het midden van een plein, waar acht lanen tezamen kwamen. Wat vindt u van het Costermonument?

Bibliografie kort

(Gemeente_Haarlem_Adviescommissie_Haarlemmerhout_&_Frederikspark) (Hellinga-Querido, et al., 1988) (Nederlandsche_Staatscourant, 1823) (Redactie_Haarlems_Dagblad, 1906) (Redactie_Haarlems_Dagblad, 1941) (Redactie_Haarlems_Dagblad, 1949) (Redactie_Haarlems_Dagblad, 1950) (Redactie_Haarlems_Dagblad, 1951) (Redactie_Haarlems_Dagblad, 1941) (Redactiejaarboek, 1954) (Redactie_Haarlemsch_Advertentieblad, 1887) (Redactie_Haarlemsch_Advertentieblad, 1897) (Redactie_IJmuider_Courant, 1953) (Redactie_Nieuwe_Haarlemsche_Courant, 1949) (Redactie_Nieuwe_Haarlemsche_Courant, 1953) (Redactiejaarboek, 1952) (Rijksdienst_voor_het_Cultureel_Erfgoed, 2024) (Steur, 1978) (Temminck, et al., 1984)

8 Bibliografie uitgebreid

Gemeente_Haarlem_Adviescommissie_Haarlemmerhout_&_Frederikspark. Haarlemmerhout, Costermonument. Haarlem : sn.

Hellinga-Querido, L. en Wolff, C. de. 1988. *Laurens Janszoon Coster was zijn naam.* Haarlem : Joh. Enschede en Zonen Grafische Inrichting B.V., 1988. ISBN 90 70024 51 9.

Nederlandsche_Staatscourant. 1823. Binnenlandsche berigten, Haarlem, den 10 Julij. *Nederlandsche staatscourant.* 14 Juli 1823.

Redactie_Haarlems_Dagblad. 1953. Coster-monument gedemonteerd. *Haarlems Dagblad.* 24 Juli 1953, p. 10.

—. **1941.** Eigenaardigheden in Haarlem en omgeving, het Costermonument in Den Hout. *Haarlems Dagblad.* 31 Januari 1941, p. 5.

—. **1949.** Haarlemse raad, Maquette van het Hildebrand-monument zal gemaakt worden. *Haarlems Dagblad.* 22 September 1949, p. 5.

—. **1950.** Lof der parken, Steen en Hout. *Haarlems Dagblad.* 24 Juni 1950, p. 5.

—. **1951.** Om het half bezweken Costermonument..... *Haarlems Dagblad.* 22 Juni 1951, p. 7.

—. **1906.** Om ons heen, CCCLIV, Reisherinneringen. *Haarlems Dagblad.* 14 Augustus 1906, p. 1.

Redactie_Haarlemsch_Advertentieblad. 1887. Haarlem, 20 Mei 1887. *Haarlemsch Advertentieblad.* 21 Mei 1887, p. 2.

—. **1897.** In verband hiermede is het dienstig *Haarlemsch Advertentieblad.* 25 Augustus 1897, p. 2.

Redactie_IJmuider_Courant. 1953. Het merkwaardige Costermonument in de Haarlemmerhout..... *IJmuider Courant/HaarlemsDagblad.* 23 Juli 1953, p. 1.

Redactie_Nieuwe_Haarlemsche_Courant. 1949. De plaats van het Hildebrand-monument. *Nieuwe Haarlemsche Courant.* 19 September 1949, p. 2.

—. **1953.** Gemeenteraad van Haarlem, Costermonument. *Nieuwe Haarlemsche Courant.* 25 Juni 1953, p. 2.

Redactiejaarboek. 1952. Jaarverslag 1951. *Haerlem Jaarboek 1951.* 1952, Vereniging Haerlem.

—. **1954.** Jaarverslag 1953. *Haerlem Jaarboek 1953.* 1954, Vereniging Haerlem.

Rijksdienst_voor_het_Cultureel_Erfgoed. 2024. Coster. *Rijksmonumentenregister.* [Online] 16 November 2024. [Citaat van: 6 September 2025.] <https://rijksmonumenten.nl/monument/19197/monument-coster/haarlem/>.

Steur, A.G. van der. 1978. Vijfenzeventig jaar op de bres voor de monumenten en het stadschoon van Haarlem. *Haerlem Jaarboek 1977.* 1978, Vereniging Haerlem.

Temminck, J.J., et al. 1984. *Haarlemmerhout 400 jaar, "mooier is de wereld nergens".* Haarlem : Schuyt & Co C.V., 1984. ISBN 90 6097 166 3.